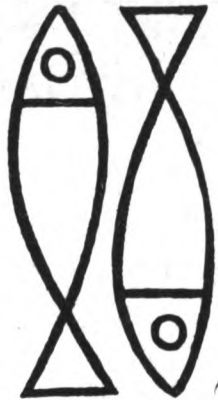

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Toch zal ik zingen van Gods goedertierenheên!

„Van de gunstbewijzen des HEEREN wil ik altoos zingen!” Ps. 89 : 1

Welk een heerlijke pleitgrond voor zijn gebeden voor „Sion” heeft Gods volk ontvangen in het verbond, dat God na de vreselijke Richtertijd met Davids Huis heeft opgericht.

Van Ethan, de Ezrahiet, kunnen we leren hoe wij deze pleitgrond gebruiken moeten. Hij heeft ons daarvoor het goede voorbeeld gegeven in zijn gebed-voor-Sion, dat wij thans kennen als Psalm 89.

Psalm 89

Toen Ethan deze Psalm maakte, stond het er met de Judese kerk naar menselijke berekening hopeloos voor. „Zijn vestingen zijn tot een puinhoop gemaakt; allen die op de weg voorbijgingen plunderden hem... Gij hebt zijn glans doen ophouden en zijn troon ter aarde neergeworpen...”

Zo klaagt Ethan in Psalm 89.

Hij staat verbijsterd.

Heeft God nu tòch gedaan, wat Hij beloofd had nóóit te zullen doen: Davids Huis van de troon vervallen verklaren? Misschien is deze Psalm gebeden toen koning Manasse in het verre Babel gevangen zat. Wat een schok moet dat voor de vromen betekend hebben. „Zou de belofte ophouden????”, Ps. 77.

In zo'n treurige kerkelijke situatie is Psalm 89 ontstaan. Bij het puin van Davids koninkrijk. Toen heeft Ethan hetzelfde Schriftgedeelte opgeslagen als wij in deze stukjes gedaan hebben: 2 Samuël 7. En hij heeft daarin de belofte gelezen, die er nog steeds in te lezen is: „Maar Mijn goedertierenheid zal van hem niet wijken... Uw huis en uw koningschap zullen voor immer bestendig zijn... Uw troon zal vaststaan voor altijd!”

Daarop heeft Ethan zich toen bij God beroepen. Hij heeft deze hele belofte de HEERE in den brede voorgehouden.

„Dit hebt Gij indertijd belóófd!” Daarom dorst hij zelfs bij een omgevallen Davids-troon nog zeggen: „Van de gunstbewijzen des HEEREN wil ik altoos zingen... Want ik zeide: Voor ééuwig wordt de goedertierenheid gebouwd”, vss 2, 3. Dat wist hij door het geloof in de grote Belofte van 2 Samuël 7.

En die Belofte ligt er vandaag nog!

Als een pleitgrond voor allen, die treuren om „Sion”. Dat is thans om de Gemeente van de Heere Jezus Christus.

„Sions” puin in onze tijd

Het is niet te beschrijven.

Wat een wereldgelijkvormigheid onder de Christenen. Op talloze wijzen. Wat zijn vele Christenen in de macht van hiërarchie en „kerkelijke autoriteiten”. Wat een persoonlijkheidsverering. Wat een vloedgolf

van godsdienstigheid spoelt over het oud-tijds „Christelijke” Europa. Wat verslaan Gnostiek en Mystiek hun duizenden. Wat wordt het Woord van God veelal ingeruild voor een stuivertjes-Evangelie. Wat een onbekendheid met de kerkverlossingen van oude en nieuwe tijden. Wat een schrikbarende onbekendheid met Gods verbond. Wat een verering van het godsdienstige „gevoel”. Wat een angstwekkende onverschilligheid voor Gods wraak. Wat een wind van leer. Wat een aantasting van het gezag van Gods Woord. Wat een eindeioze broedertwisten. Wat een verblindheid voor de slagen, waarmee God de Christenheid in deze eeuw reeds trof. We sommen nu zo maar wat op.

Wat kan dit alles het Godvrezend hart pijn doen. Dan verstaan we iets van de bede van Psalm 102: „Want uw knechten hebben... deernis met haar puin”. Dan verstaan we, dat Jesaja sprak van „treurenden Sions” en van „verslagenen van geest”.

In zulke tijden past ons diepe verootmoediging voor God. Wie zijn wij en wat is ons huis, dat wij de HEERE nog kennen? Het is genade op genade.

Maar in zulke tijden mogen we ook zingen. Zingen? Ja, net als de dichter van Psalm 89. „Van de goedertierenheden des HEEREN wil ik eeuwig zingen”. Dat is mogelijk en geoorloofd op grond van het Schriftgedeelte, dat wij nu lezen, 2 Samuël 7.

„Treurenden Sions”, U kunt toch zingen!

In tegenstelling met het verbond van Hòreb is Gods verbond met Dàvid nog steeds niet verouderd of verdwenen. Daarin

bezitten wij vandaag de garantie, dat God nóóit de bouw van Zijn heerlijk koninkrijk zal opgeven. Al kunnen er wel „kinderen van het Koninkrijk” buiten geworpen worden. De troon van onze Heere Jezus Christus is echter onwankelbaar. Vandaar dat de Hebreeënbriefschrijver zegt: „Daar wij dan een onwankelbaar Koninkrijk ontvangen...”

Kan dit geen heerlijke moed geven?

Gods onwankelbare trouw aan de Zaak van Jezus Christus, de eeuwige Koning uit het Huis van David. Een trouw reeds beloofd voor vele eeuwen aan David, in een tijd dat deze zo graag voor de HEERE een tempel gebouwd had. Toen zei de HEERE: nee, Ik zal voor ù een Huis bouwen. Een onvergankelijk koningshuis.

Daarom kan dit Schriftgedeelte zo'n verkwikking betekenen voor allen, die in deze tijd gebogen gaan onder de „breuke Sions” en die „deernis hebben met haar puin”. Psalm 89 kan leren, hoe zij de belofte van 2 Samuël 7 gebruiken kunnen. Hoe er zich mee te troosten en hoe er bij God op te pleiten. Vergeten we niet: God denkt nog dagelijks aan Zijn verbond met David. Als God het Hoofd van de Christelijke kerk naast zich in de troon ziet zitten, dan ziet God in Hem „David” en gedenkt Hij zijn verbond met hem.

Mocht Gods verbond met David ook in onze tijd nog vele „treurenden Sions” moed doen grijpen en de knieën doen buigen op dezelfde aloude pleitgrond als Psalm 89 eenmaal ontstaan is. Zo kunnen wij ons sterken in de HEERE, onze God, van Wie Ethan zong: Gij hebt een machtige arm, Uw hand is sterk, Uw rechterhand is verheven!”, Ps. 89 : 14.

O, als de HEERE die eens tot onze verlossing wilde uitstreken! Dan zouden de wonderen-vanouds zich herhalen! Bedenken we echter wel: Hij wil gebéden zijn!

Barendrecht.

F. van Deursen.

*Kom Schepper, Geest, daal tot ons
neer,
houd Gij bij ons uw intocht, Heer;
vervul het hart dat U verbeidt,
met hemelse barmhartigheid.*

*Gij zijt de gave Gods, Gij zijt
de grote Trooster in de tijd,
de bron waaruit het leven springt,
het liefdevuur dat ons doordringt.*

Oud Kerklied

*Verlicht ons duistere verstand,
geef dat ons hart van liefde brandt,
en dat ons zwakke lichaam leeft,
vanuit de kracht die Gij het geeft.*

*Doe ons de Vader en de Zoon
aanschouwen in den hogen troon,
o Geest, van beiden uitgegaan,
wij bidden U gelovig aan.*

Vert. J. W. Schulte Nordholt

Christus en de Amadlozi

XIII.

— Mijn eerste benadering lijkt veel op die van ds. Telder. In zijn boek "Sterven... en dan?" bespreekt hij o.m. het verhaal van 1 Sam. 28: 8-19. U kent de geschiedenis. Saul gaat de tovenaars te Endor raadplegen. Deze vrouw is een isangoma. Saul zegt tegen zijn dienaren: Zoek voor mij een vrouw die een idlozi heeft, een amadlozi-medium. Als een Zoeloe deze geschiedenis leest, zegt hij: Zie je nu wel dat de amadlozi bestaan en dat ze zich openbaren? Zie je nu wel dat ons geloof geen onzin en geen bedrog is? De Bijbel zegt het zelf!

En inderdaad, als we deze geschiedenis rustig en zonder vooroordeel lezen, moeten we toestemmen dat de Bijbel de zaken zo voorstelt, dat deze isangoma inderdaad Samuël laat opkomen. De Bijbel laat duidelijk voelen: wat hier gebeurt, is heel erg; het is de Here een gruwel. Maar er is geen spoor van spot of scepsis of reserve te ontdekken. Er gebeurt hier iets onbegrijpelijk, iets bovennatuurlijks en het is een verschrikkelijk ding. Maar niettemin: het gebeurt. Zo tekent de Bijbel het. Vandaar dat dit Schriftgedeelte ons altijd zoveel hoofdbrekens gekost heeft.

Maar ds. Telder zegt: Het is anders. Het kan eenvoudig niet waar zijn. Want Pred. 9 zegt: de doden weten niets. Hier is alleen maar bedrog. Deze vrouw is een handige bedriegster. Daarom plaatst ds. Telder de naam Samuël ook telkens tussen aanhalingstekens om aan te geven dat het niet Samuël zelf was, die verscheen en sprak. Maar er is in het hele verhaal van 1 Sam. 28 niets dat het gebruik van deze aanhalingstekens wettigt of ook maar begunstigt.

U hebt de overeenkomst tussen ds. Telders redenering en mijn eerste benadering van ons kerklid al wel opgemerkt. Ik hield haar voor: Prediker zegt dat de doden niets weten. De Schrift spreekt wel over het bedrieglijke werk van de satan. Daarom is wat je ervaart, alleen maar bedrog.

Dat is een mooi syllogisme, compleet met maior, minor en conclusie. Maar dit mooie reken-sommetje wordt ons in de Schrift nergens voorgerekend. We vinden er wel, dat er zonder meer van het bestaan van amadlozi uitgegaan wordt en dat de mogelijkheid om hen te raadplegen eenvoudig erkend wordt. Als de Here het volk Israël onderricht geeft aangaande de wijze waarop het voor zijn aangezicht zal leven, waarschuwt Hij dringend tegen het raadplegen van doden. Maar nergens vinden we als motivering: het is waanzinnig doden te raadplegen, want ze weten niets en kunnen daarom niet geraadpleegd worden. De Schrift spreekt nergens van het "zgn." raadplegen der doden.

Dat is een benadering die ons niet lekker zit. Waarom zegt de Schrift niet zonder meer, dat het raadplegen van doden niet meer is dan een handig bedrog? Waarom staat er nergens geschreven, dat Israël niet geloven moet in de mogelijkheid van het raadplegen der doden? Maar neen, de Bijbel zegt niet dat je het niet geloven moet, maar dat je het niet moet doen.

Soms poogt men dit te verklaren door te zeggen: het volk Israël leefde midden in een wereld die het raadplegen der doden dagelijks beoefende. Het was nog niet rijp genoeg om de gedachte te kunnen verwerken, dat het een onmogelijkheid is en in feite niet meer dan bedrog.

Bepaald stringent is deze verklaring niet. Was Israël soms wel rijp genoeg om in te zien dat afgoden niets zijn? Als we Israëls geschiedenis nagaan, lijkt het daar niet veel op. Maar toch drijft de Schrift op felle wijze de spot met afgoden. Waarom niet met het raadplegen der doden? Zal men voor de levenden de doden vragen? zegt Jes. 8: 9. Neen, natuurlijk niet. Een volk zal zijn God vragen. Maar alweer: het is blijkbaar een reële mogelijkheid, dat een volk de doden vraagt.

Als het waar is dat doden onmogelijk geraadpleegd kunnen worden, waarom heeft God dat dan niet duidelijk gemaakt aan Israël? Als Saul geweten had dat dergelijke praktijken louter op bedrog berusten, zou hij zeker niet naar de isangoma te Endor gegaan zijn. Hij wist dat een volk zijn God moet raadplegen. Hij heeft verwijfelde pogingen in die richting gedaan (1 Sam. 28: 6). Toen God hem niet antwoordde, heeft hij gedaan wat hij zeker nooit gedaan zou

hebben, als hij geweten had dat het een onmogelijkheid was: hij ging de dode Samuël raadplegen.

XIV.

— Maar geeft het Nieuwe Testament geen duidelijk antwoord op onze vraag? Wordt daar niet ondubbelzinnig aangetoond, dat de doden door een onoverbrugbare kloof van dit leven gescheiden zijn en er geen deel meer in hebben?

Er staat in het evangelie van Lucas een merkwaardige tekst (hofdst. 24: 39). De discipelen weten al, dat Christus is opgestaan. Maar deze wetenschap kunnen ze nog niet verwerken. Ze zijn nog niet met de gedachte vertrouwd geraakt, laat staan met de werkelijkheid zelf. Daarom schrikken ze als Christus plotseling in hun midden staat. Christus' dood heeft hen zo uit het lood geslagen, dat zijn verschijning een verschrikkelijke angst bij hen oproept. Ze denken dat ze een geest zien.

Zo maar een "willekeurige" geest? Prof. Greijdanus gaat daar in zijn K.V. blijkbaar van uit. Maar dat zou toch een vreemde gedachte geweest zijn bij de discipelen. Ze zien Christus voor zich. Ze herkennen zijn gestalte, zijn gezicht. Het is dezelfde Christus die ze gekend hebben. En toch is er ook iets aan Hem dat vreemd voor hen is. Het is dezelfde en toch is Hij anders. Wat ze zien, moet Christus' geest zijn. De Zoeloe-vertaling zegt dan ook: ze dachten dat ze een ithongo zagen. En ithongo — dat herinnert u zich nog wel — is de geest zoals die blijft voortbestaan na iemands dood. Daaraan denken de discipelen. Ze denken dat ze Christus zien in zijn bestaanswijze na zijn dood.

Uitgaande van ons syllogisme zouden wij tot de discipelen gezegd hebben: Wat zijn jullie toch achterlijk en bijgelovig. Jullie weten toch dat doden niets weten en dat geesten van gestorvenen hun verschijning niet kunnen maken? Weest niet bijgelovig maar nuchter.

Zo zouden wij de discipelen aangepakt hebben. Maar Christus doet het anders. Hij steekt zijn handen naar voren en beurt zijn voeten op. Pak me maar beet, zegt Hij. Knijp maar in mijn handen en in mijn voeten. Dan zul je het wel voelen: vlees en botten. Een geest, een ithongo, heeft geen vlees en botten. Maar Ik wel. Dat is het duidelijkste bewijs dat jullie niet mijn ithongo zien, maar Mijzelf.

U ziet, er is nogal verschil tussen onze reactie van Christus' reactie. Christus ontkent niet de mogelijkheid dat de geest van een gestorvene zijn verschijning kan maken. Hij verwijt de discipelen niet dat ze bijgelovig zijn. Hij vindt het blijkbaar heel gewoon, dat de discipelen aan zijn ithongo denken. En om alle twijfel bij hen weg te nemen, gaat Hij hun geen syllogisme voorschotelen, maar gaat Hij een stuk vis eten en een stuk honingraat.

XV.

— Er is nog zo'n merkwaardige tekst in het Nieuwe Testament. En weer is het Lucas, de dokter, aan wie we dit vers te danken hebben. Slaat u Hand. 12: 15 maar eens op.

In het huis van Johannes Marcus zijn sommige kerkleden van Jeruzalem bij elkaar. Het is nacht, maar ze slapen niet. Ze zijn bekommerd over Petrus. Hij was gevangen genomen door Herodes en er stond hem niet veel goeds te wachten, gezien wat er met Jacobus gebeurd was. De gemeenteleden bidden in de nacht. Dat is alles wat ze voor Petrus kunnen doen. Zou hij nog in leven zijn? Of zou Herodes hem misschien al ter dood gebracht hebben?

Plotseling wordt er in de stilte van de nacht op de deur gebonsd. Dat voorspelt niet veel goeds. Een slavinnetje wordt er op uitgestuurd om te zien wat er aan de hand is. Even later komt ze opgewonden weer binnen stormen: Petrus! Petrus staat aan de deur!

Neen, zeggen ze. Dat kan niet. Onmogelijk. Petrus is in de gevangenis.

Maar het slavinnetje houdt vol.

En dan zijn er een paar die het begrijpen: Petrus is dood. Ze hoeven niet meer voor hem te bidden. Herodes heeft hem in de gevangenis ter dood laten brengen. En nu is zijn engel, zijn geest⁷⁾ — om het Zoeloewoord maar weer eens

te gebruiken: zijn ithongo — gekomen en die klopt nu aan de deur. Zo is het, Rhóde.

Maar weten die kerkleden dan niet beter? Is het hun dan nooit aan hun verstand gebracht, dat de doden niets weten en dat hun geesten niet verschijnen kunnen, laat staan op een deur kloppen? Deze kerkleden hebben Prediker 9 toch ook in hun Bijbel staan?

Ja, dat wel. Maar dat verhindert hen blijkbaar toch niet om aan een verschijning van de geest van de dode Petrus te denken. Zelfs Christus heeft zijn discipelen rustig in het geloof gelaten, dat de geest van een gestorvene kan verschijnen. Hij heeft blijkbaar niets onbehoorlijks of ketters in dit geloof gezien. En Lucas, de dokter, heeft al evenmin kritiek.

XVI.

— Geeft het Nieuwe Testament ook voorbeelden van mensen die door een idlozi bezeten worden? Er is inderdaad één geval waarbij we in Zoeloe-terminologie van een isangoma kunnen spreken. Opnieuw is Lucas onze informant. Als dokter schijnt hij zich geïnteresseerd te hebben voor het verschijnsel waarmee we ons bezighouden. U vindt het verhaal in Hand. 16: 16 v.v.

Paulus en zijn metgezellen (Lucas was er zelf bij) worden in Philippi dagen lang gevolgd door een slavin die een waarzeggende geest had en die luidroepende aan iedereen die het wilde horen, vertelde: Deze mensen zijn dienstknechten van de allerhoogste God, die u de weg tot behoudenis boodschappen.

Het is weer opvallend, dat Lucas op geen enkele wijze suggereert dat dit hebben van een waarzeggende geest natuurlijk een superstitieuzen wijze van spreken is. Integendeel. Hij poneert zonder meer: deze slavin had een waarzeggende geest. En dat die geest werkelijk de waarheid vertelde, blijkt duidelijk uit wat de slavin zegt. Ze geeft een correcte omschrijving van Paulus en zijn medewerkers. Te zeggen dat deze vrouw alleen maar door handigheid en slimheid tot haar woorden kwam, betekent een miskennen van de duidelijke tendenz van Lucas' verhaal. Haar woorden worden duidelijk als van de waarzeggende geest afkomstig getekend. Daarom richt Paulus zich niet tot de slavin en zegt hij niet tot haar dat ze er mee moet ophouden, maar hij richt zich tot de geest en beveelt die geest van haar uit te gaan. En dan is het ook prompt met dat geroep afgelopen.

Kunnen we nog iets meer over die waarzeggende geest zeggen? Strack-Billerbeck geeft een voor ons bijzonder belangwekkende en interessante aantekening⁸⁾. Volgens hem werd onder de door Lucas gebruikte term voor waarzeggende geest (pneuma puthoon) de geest van een dode verstaan, die zijn openbaringen gaf door middel van buikspreeken. Frapperend is, dat ook bij de Zoeloes bepaalde geesten der gestorvenen geacht worden zich door middel van buikspreeken kenbaar te maken⁹⁾. De conclusie is dan ook volkomen gewettigd, dat het slavinnetje van Hand. 16 een isangoma was.

XVII.

— Verdere voorbeelden van izongoma in het Nieuwe Testament zijn me niet bekend. Het verschijnsel der bezetenheid in de evangeliën is anders van karakter. Daarbij is geen sprake van geesten der gestorvenen, maar van onreine geesten, boze geesten, demonen.

In de Zoeloe-wereld maakt men ook scherp onderscheid tussen bezetenheid door een voorouder-geest, die altijd destructief werkt. Op Ndongeni zijn we ook een geval van bezetenheid door een onreine geest tegengekomen.

Een van onze helpers bracht een bezoek aan een vrouw die hem het volgende verhaal deed: Ik wil wel graag naar de kerk gaan en ik heb het ook verschillende keren geprobeerd. Maar elke keer als ik in de kerk ben, krijg ik een verschrikkelijke pijn. Als ik dan thuis kom, ben ik dagenlang zwaar ziek. Dit herhaalde zich telkens als ik naar de kerk ging. Er is een onreine geest in me, die me verhindert naar de kerk te gaan. Als ik thuis blijf en niet naar de kerk ga, gebeurt er niets.

Als wij een dergelijk verhaal horen, denken we het serieus: zo wordt er onder Zoeloes over onreine geesten gesproken. In dergelijke gevallen roept men meestal de hulp in van een inyanga

⁸⁾ Strack-Billerbeck, Kommentar zum N.T. II, 743.

⁹⁾ Zie b.v. E. J. Krige, The social system of the Zulus, 4th ed. 1962, p. 300.

⁷⁾ Zie prof. C. Veenhof, Getuigend de wijde wereld in!, 1947, p. 126.

("kruidendokter") die dan als exorcist optreedt. Hij maakt een vuur, strooit er een of ander poeder in en dan moet de bezetene de rook inhale- ren. Daarna zal de onreine geest hem onder luid geschreeuw verlaten. Er is echter alleen een gunstig resultaat te verwachten, wanneer de inyanga bijzonder vakkundig is. Als hij minder bekwaam is, zal de onreine geest zich niet laten uitdrijven. Opmerkelijk is, dat in zulke gevallen nooit een isangoma te hulp geroepen wordt. Hij kan hier nl. niets uitrusten. Zijn terrein is tot dat der amadlozi beperkt.

XVIII.

— We laten dit nu verder rusten. Het valt eigenlijk buiten ons onderwerp. We keren terug naar de vraag die ons bezighoudt: hoe moeten we ons kerklid benaderen?

Uit de bovengenoemde Schriftgegevens valt wel af te leiden, dat onze eerste benadering (de doden weten niets; je bent het slachtoffer van bedrog) meer rationalistisch was dan in de lijn van de Schrift. De Schrift ontkent het bestaan van geesten der gestorvenen niet noch de moge- lijkheid hen te raadplegen. Ze waarschuwt er zeer nadrukkelijk tegen, maar zegt niet dat het onmogelijk is.

In dat opzicht was onze tweede benadering dus meer in de lijn van de Schrift: je moet er mee ophouden, want het is de Here een gruwel. Maar toen de vragen eenmaal begonnen te pla- gen, lieten ze ook de tweede benadering niet met rust. Ze begonnen er aan te knagen.

Had het zin deze vrouw het verbod van de Here voor te houden? Ze was immers niet meer die ze vroeger was. Ze was een gedrevene ge- worden, tegen wil en dank. Ze zat daar maar en reageerde niet op wat we zeiden, alsof het haar niet raakte. Was het niet zinloos tot haar te spreken, haar te waarschuwen? Ze besloot im- mers zelf niet meer, maar er werd voor haar besloten. Niet zijzelf bepaalde wat ze ging doen, maar de amadlozi bepaalden het. Was dat ook niet de reden waarom de Here in de oud-testa- mentische tijd, toen de Geest nog niet was uit- gestort, het volk Israël gebod dergelijke ama- dlozi-media zonder meer te stenigen? En was dat ook niet de reden waarom in de nieuw-testa- mentische tijd een man als Paulus niet de isangoma maar de geest in haar aanspreekt? Hij riep het slavinnetje niet bij zich en ging niet met haar praten. Hij waarschuwde haar niet en zei niet tot haar: houd er mee op; het is de Here een gruwel. Hij richtte zich niet tot de gedrevene maar tot de drijver. Hij beval de geest uit te gaan. En hij was met zijn bevel aan het goede adres. Is dat de manier waarop je moet optre- den? Toch?

XIX.

— De vragen blijven je pijnigen. Ze laten je niet los. Ze stormen tegen je aan en schudden je door elkaar. Maar je komt er niet uit. En als je weer naar Ndongeni rijdt voor een volgend be- zoek, weet je het nog niet. Je gaat. Je wordt gedrongen. Je mag en wilt haar niet loslaten. Maar je weet niet meer hoe je haar moet vast- houden.

Die dag is ze niet thuis. Niemand weet waar ze is. Zo gaat dat met leerling-izogoma. Plotse- ling verdwijnen ze soms uit hun huis om mijlen en mijlen verder weg ineens weer op te duiken. Dan neemt de geest hen weg en drijft hen in een boven-menselijk tempo voort naar een plek soms meer dan 50 mijl van huis verwijderd. Neen, niemand weet waar ze is. Maar men weet je wel te vertellen, dat ze er niet mee ophoudt. Ze gaat isangoma worden. Dat staat nu wel vast.

Verslagen ga je die dag weer naar huis. De strijd is verloren. En je bent er zo goed als zeker van, dat de satan glimlachend heeft toegekeken bij je machteloze pogingen. Hij vond het wel mooi dat je je richtte tot de vrouw in plaats van tot de geest die haar beheerste.

XX.

— Het is weer zondag, een paar dagen later. De gemeente op Ndongeni is vergaderd. Het aan- tal kerkgangers is iets groter dan normaal. In het gebed dragen we opnieuw de vrouw aan de Here op. Al ontloopt ze jou, de Here kan haar nog wel vinden en grijpen. Zolang er nog gebeden kan worden, is er nog hoop. Zolang er nog gebeden wordt — en er wordt gebeden, ook door de gemeenteleden thuis — is de satan nog niet zeker van zijn prooi. En ook nu bidden de ge- meenteleden mee. Ze betuigen hoorbaar hun in-

stemming met het gebed. Ook zij worstelen om het behoud van deze vrouw. Ik heb hier de laat- ste weken de gemeenschap der heiligen zien functioneren.

Na het gebed zingen we. En dan gebeurt het. Ntombinjani Gambu, vergezeld van enkele kin- deren, komt de kerk binnen. Met één oogopslag is het duidelijk: ze draagt weer gewone kleren. De witte klei is van haar lichaam verdwenen. In plaats van galblazen draagt ze weer een hoofd- doek. Ze heeft gekozen voor Christus en tegen de voorvadergeesten.

Er gaat een beweging door de kerkgangers als ze naar haar plaats loopt. Het gezang wordt lui- der. De werkster steekt spontaan haar arm om- hoog en zwaait er enthousiast mee op de maat van het gezang. Men kan de blijdschap en dank- baarheid tasten in het kerkgebouw.

De preek gaat over Deut. 18:9-15. Er wordt intens geluisterd. De preekstof is dan ook bijzon- der actueel. Nu en dan flitsen een paar ogen van me weg naar Ntombinjani Gambu en dan weer terug. Iedereen is het zich bewust: er heeft een hevige strijd gewoed, weken lang. Nu is de be- slissing gevallen.

XXI.

— En Hij zei: Alzo is het Koninkrijk Gods, als een mens die zaad werpt in de akker, en slaapt en opstaat, nacht en dag, en het zaad opkomt en groeit, zonder dat hij zelf weet hoe (Marc. 4:26, 27).

XXII.

— Moeten we nu verder onze vragen maar vragen laten? Is het "zonder dat hij zelf weet hoe" het enige antwoord dat we kunnen krijgen?

Uiteindelijk wel. Wie kan de gangen van Gods Geest nagaan? We merken dat Hij er is, dat Hij werkt. Maar het hoe blijft een verborgenheid. En de verborgen dingen blijven voor de Here, onze God.

Maar toch zijn er in dit relaas een paar vra- gen opgeworpen, die te maken hebben met wat ons openbaard is. Ik denk aan alles wat de Schrift zegt over geesten der gestorvenen en hun media. Van huis uit geloven wij niet meer dat geesten der gestorvenen verschijnen kun- nen. We hebben gezien, dat de Bijbel de moge- lijkheid ervan allerminst ontkent. Wat moeten we daar nu van denken?

Zoals bekend kan zijn spreekt prof. Holwerda t.a.v. de afgoden over een werkelijk (we zouden bijna zeggen: metafysisch) bestaan en een func- tieel bestaan. Het metafysisch bestaan van afgoden wordt in de Schrift niet erkend, maar wel een functioneel bestaan¹⁰). Komen we klaar, als we deze onderscheiding ook op ons onder- werp gaan toepassen? Neen, want de Bijbel ont- kent het reële bestaan van geesten der gestor- venen niet en daarom is het onmogelijk deze on- derscheiding hier te gebruiken.

Mogen we dan zeggen, dat God zich in zijn spreken over geesten der gestorvenen heeft aan- gepast bij de toenmaals heersende bijgelovigheid van de mensen? Velen hebben op een dergelijke wijze gesproken over de satan en de demonen: ze zouden slechts aanpassingen zijn aan gang- bare bijgelovigheden. Toen deze bijgelovigheden eenmaal door de rede waren overwonnen, ver- viel natuurlijk ook de noodzaak het werkelijk bestaan van de satan en zijn trawanten aan te nemen. We zijn de gevolgen van dit rationalisme nog steeds niet helemaal te boven. Maar er zijn er wel steeds meer die beginnen in te zien, dat de satan geen mythologische verbeelding is van een bijgelovige geest. Zouden we dat dan wel moeten handhaven t.a.v. de wijze waarop de Schrift over geesten der gestorvenen spreekt?

We stoten hier toch wel op een belangrijke zaak. Rabbijn J. Soetendorp schrijft dat de Hel- leense Joden de platonische ideeën-leer gingen toepassen op de Schrift. Ze gingen de Schrift platonisch interpreteren. De Griekse "ziel" werd geïntroduceerd. "Bloed, adem, keel en hart wa- ren de materiële onvolmaakte afspiegeling van de onzichtbare, maar altijd aanwezige ziel. Deze verklaring is een gevolg van het hellenisme. Ze- ker. En de geleerden van Palestina hebben deze later moeten accepteren, eenvoudig omdat de oorspronkelijke bijbelse conceptie de mensen niet langer voldeed."¹¹). Het verstand kan niet meer aanvaarden wat de Schrift zegt, omdat het zich heeft laten vangen door de Griekse filosofie.

¹⁰) Prof. B. Holwerda, Dictaten, dl. III, Exegese O.T., 1e afl., p. 92.

¹¹) Dr. J. Soetendorp, Ontmoetingen in balling- schap, dl. I, 1964, p. 35.

TE BERDE

Door verschillende publikaties, zoals recente- lijk nog de pocket De Kogel door de Kerk, worden wij als Gereformeerden gedwongen ons nog eens rekenschap te geven van bepaalde handelingen uit het verleden. Eén van die din- gen die veel kwaad bloed hebben gezet bij die- genen, die vroeger wél maar momenteel niet meer tot de gereformeerde kerken behoren, is het besluit van de synode van Amsterdam van 1936 over het lidmaatschap van de Christen Democratische Unie (C.D.U.).

Deze synode besloot namelijk, dat de leden van de kerken die aangesloten waren bij de C.D.U. vermaand moesten worden over hun ge- drag, van het Avondmaal moesten worden afge- houden, en zonodig onder censuur gesteld.

De C.D.U. was een politieke partij, opgericht in de jaren twintig, waarin die christenen een onderdak vonden die zich wat betreft uitgangspunt (de antithese) en concreet politiek program (het sociale, het koloniale en het internationale vraagstuk) niet konden verenigen met de A.R.P. en de C.H.U.

Wat waren nu de redenen tot het verbod van de C.D.U.? Ik heb er nog eens de brochure Geen Duimbreed van Prof. K. Schilder op na gelezen, waarin hij zich vierkant achter het synodebesluit schaaft.

Een eerste punt dat opvalt is, dat Schilder het feit, dat een synode uitspraken doet over be- paalde politieke problemen zoals in casu over de N.S.B. en de C.D.U. volkomen verantwoord acht. Schilder stelde zich toentertijd niet op het standpunt van een enge interpretatie van art. 30 van de K.O., dat luidt dat kerkelijke vergade- ringen slechts over kerkelijke zaken, en dan op kerkelijke wijze mogen handelen. Ik dacht dat dit standpunt van Schilder juist was. Of het in zijn concrete uitwerking door de synode juist was, is uiteraard een geheel andere vraag.

Een tweede punt dat opvalt is, dat Schilder in het geheel van zijn argumenten tegen de C.D.U. wel de gróóteste nadruk legt op het theo- logische-organisatorische aspect van de zaak. En daarin ligt naar mijn gevoel dan ook het zwakke punt van de argumentatie van de verdedigers van het bewuste synodebesluit.

Schilder stelde dat de C.D.U. een organisatie zonder christelijke grondslag was. En inderdaad bezat de C.D.U. formeel een dergelijke grondslag niet. In haar beginselverklaring, die is opge- steld door ds. J. J. Buskes werd iets uitgespro- ken over het belijden van de leden van de Unie. Dat was bewust geschied, want inderdaad twij- felde men in C.D.U.-kringen aan het **beginsel** van de christelijke politiek. Dit vooral onder invloed van mensen als Barth en Brunner. Wat Schilder dan ook bestreed in zijn brochure wa- ren vooral de opvattingen van de dialectische theologie, die de organisatievorm van een chris- telijke politiek geheel anders zag dan ten onzent gebruikelijk was.

Men kan uiteraard de theologische en wijs- gerige opvattingen, die de C.D.U. hebben be- invloed, bestrijden; dat is één ding. Maar een geheel ander ding is het om leden van een der- gelijke organisatie te vermanen, van het Avond- maal af te houden en te censureren. Daarvoor is meer nodig dan een afwijkende visie op de grondslag van een christelijke politieke organi- satie.

Trouwens, voorzichtigheid bij het aanpakken van dit probleem was wel extra geboden. Want noch de omschrijving van de grondslag van de A.R.P. met zijn christelijke beginselen noch de omschrijving van die van de C.H.U. met zijn ordeningen Gods beantwoordde geheel aan het model, dat Schilder in zijn bestrijding van de C.D.U. haar voorhield. Als ik goed lees, gelet op de wat moeizame en voorzichtige formulering- en, was Schilder zich deze zwakte in zijn be- toog wel bewust.

Voorlopige conclusie, die ik zou willen trek- ken, luidt dan ook, dat dit eerste argument voor verbod van de C.D.U., zoals dat door de synode zelf en door haar verdedigers is uitgewerkt, on- voldoende is geweest.

En daarom substitueert men Griekse begrippen voor de schriftuurlijke. Zo is het gegaan. En dat is in zijn kern "entmythologisieren". We moeten niet denken dat Bultmann de eerste is, die dit heeft uitgevonden. Hij doet het op een moderne manier en met behulp van een moderne filosofie. Maar hij heeft beslist niet de primeur.

De oorspronkelijke bijbelse conceptie voldeed niet langer. Ligt hier ook niet de reden waarom we niet meer accepteren dat Samuëls geest in Endor verscheen? Maar dan zijn ook wij aan het entmythologisieren geslagen. Ietwat minder ingrijpend dan Bultmann doet, maar toch: entmythologisieren. Of mag dat in dit geval soms wel?

XXIII.

— We raken hier een enorm complex. We gaan het hier niet ontrafelen. In de eerste plaats valt het buiten ons bestek. En verder is het heus niet zo erg eenvoudig. Alles wat we hebben willen doen, was een vastgetrapte bodem weer wat los te woelen en voor cultivering geschikt te maken. Ik ben me bewust, dat dit artikel hier en daar sterk persoonlijk gesteld is. Dat is gedaan in een poging u zo concreet mogelijk de problemen die hier liggen, onder de aandacht te brengen.

Paulus' opmerking dat ons kennen slechts stukwerk is, wordt hier wel zeer actueel. In Ne-

derland, in de veilige beslotenheid van eigen kring, kun je je soms over dat woord verbazen. Je kunt er nl. heel gemakkelijk tot de gedachte komen, dat het zo'n vaart niet loopt, dat je de stukjes van de legpuzzel toch wel aardig aan elkaar weet te passen en dat je overal wel zo ongeveer een antwoord op hebt. Natuurlijk zeg je zoiets nooit hardop. Dat zou geen pas geven. Maar je optreden maakt het wel duidelijk, dat je in je hart Paulus' opmerking niet helemaal serieus neemt. Tenslotte weten wij, dank zij vele eeuwen noeste theologische arbeid, nu ook zoveel meer dan Paulus, nietwaar?

Voor wie met deze illusie rondloopt, kan een duik in een vreemde wereld heilzaam zijn. Hij kan erdoor leren ontdekken, dat verschillende stukjes van de legpuzzel toch niet zo goed op elkaar aansluiten als hij aanvankelijk dacht, dat er bepaalde gedeelten zijn die uit elkaar gehaald en hergegroepeerd moeten worden en dat je er dan nog niet bent.

Stukwerk, ja. Maar dat neemt niet weg, dat we toch maar moeten proberen zo ver mogelijk te komen. En als er puzzelaars zijn die opmerkingen of vingervijzingen kunnen geven, laten ze niet zwijgen. We hebben elkaars inzichten nodig.

Richmond (Natal)

M. R. van den Berg

Dreigende gevaren

VI.

Overeenstemming — geen overstemming

Het thema van de geduldsoefening bij de arbeid der voortgaande reformatie blijft Schilder bezig houden. Men kan wat die betreft eenvoudig niet „in een handomdraai doorzetten of opvorderen tot doorzetten”.

Er heerste ten aanzien van deze reformatie in de jaren vóór 1944 „honger”. De gereformeerden waren wat haar betrof „ondervoed”. Aan de éne kant „werd alles — denk aan de jeugdbonden — gevangen in het kuyperiaanse leersysteem”. En toen aan de andere kant de poging opkwam „om de vragen die rezen, te beantwoorden in een geest, die niet a priori aan de kuyperiaanse schematiek zich bond” werden zij die dat deden onmiddellijk voor de voet gelopen en verdacht gemaakt. Er werd een machtsconcentratie gevormd, „waarvan de massiviteit niet beantwoordde aan de argumenten waarover zij beschikte”. En de afloop was de catastrofe van 1944.

En toen kwam de vrijmaking. „Ineens werden we teruggeworpen op onze eerste behoeften. We leerden weer, hoe we onze kinderen hadden te zien en te bejegenen; en we zagen ook weer het abc van kerk en kerkregering, en van *oecumenisch* leven; want niet wij wierpen preekstoeldeurtjes in het nachtslot, doch dat deden de anderen. We haalden weer adem; we kregen immers weer gezuiverd wittebrood.”

Maar, en dat vergete men niet, „onze honger was slechts gestild op het punt van onze eerste behoeften!” Doch verder waren we op meer dan een punt „onwetend, aarzelend”. Die onzekerheid hadden we meegenomen uit de toestand van vóór 1944.

Dit nu was de moeilijkheid waarvoor de vrijgemaakten na 1944 stonden. Daaruit kwam voort het tasten naar de goede weg, het zoeken naar een antwoord op de vragen ten opzichte van de politiek, de wetenschap, het onderwijs, het sociaal-economische leven. Het was naar het inzicht van Schilder pure dwaasheid te menen dat men ten aanzien van de zich van alle kanten opdringende vragen met een vloek en een zucht klaar zou zijn!

Waar het nu in verband met deze kwesties voor de vrijgemaakten vóór alles op aankwam was naar Schilder's overtuiging het *gesprek*.

Onder broeders kan en moet dat gevoerd worden!

Wie op de genoemde punten het gesprek *vermijdt* handelt onjuist. „Maar wie het één korte snelle beweging anderen wil mee hebben met zijn eigen standpunt, die doet niet voorzichtig en niet liefdevol tegenover degenen, die op ons verkeer-in-liefde *recht hebben*”. En dat zijn al degenen, „die gezegd hebben: we laten ons niet onze ambtsdragers afnemen door een onbevoegde synode, noch op grond van beschuldigingen, of eisen die niet naar de Schrift en de K.O. zijn”. Schilder verklaart dan met alle klem: „Ik wil die allen kunnen blijven ontvangen en door hen ontvangen worden”. Hij stelt daarbij slechts één enkele conditie. Namelijk deze, „dat zij en ik samen willen vragen: wat zegt de Schrift en bereid zijn daarnaar te doen op die punten, waarin aan een geduldige principiële bezinning metterdaad praktisch gevolg gegeven wordt.”

„Ik wil een kerk hebben”, zo riep hij uit, „die wat haar *toegangswegen* betreft, verantwoording op zich neemt voor allen, die vóór 1944 naar onze eigen mening onze ambten hadden te erkennen; een kerk, die dan voorts de zegen der vrijmaking met dankbaarheid weet te erkennen daarin, dat haar leden willen *studeren* (elk naar eigen bevattingsmogelijkheid); en *willen* overtuigd worden uit de Schriften.”¹⁾

Schilder herinnert er in dit verband aan dat de vrijgemaakten vóór 1944 behoorden tot een kerk waarin de A.R. partij *niet* de enige was waarop de leden stemden. En na de vrijmaking was de situatie in dit opzicht niets veranderd! „Dat de P.v.d.A. onder ons noemenswaardige belangstelling hebben zou”, zo verklaarde hij „geloof ik niet. Of er Staatkundig Gereformeerden zijn? Ik denk van wel. De erfenis van het verleden van 1944 ging op ons over; en men weet dat ik geloof dat we daar *dankbaar voor moeten zijn*; het Woord zal de rest moeten doen.” Niemand verwondere zich dat we na de vrijmaking op het terrein van de politiek „niet tegelijkertijd eenzelfde geluid geven. *Misschien is die tijd wel voor altijd voorbij*. Als we maar elkaar vasthouden willen bij de leer- en ontvangplaats der waarachtig principiële positie-afbakening. Zonder twist, zonder een wilsvorming, die tegen overtuigingspogingen bij voorbaat zich afgrenst.”²⁾

Op wat Schilder in deze laatste zin zegt komt hij met alle nadruk terug. Want naar

zijn overtuiging is speciaal die wilsvorming welke zich a priori tegen overtuigingspogingen verzet het grote gevaar zowel voor de beoefening van de gemeenschap der heiligen in 't algemeen, als in 't bijzonder voor het metterdaad verder komen in de kwesties die een ware doorgaande reformatie betreffen.

In die wilsvorming openbaart zich namelijk een elementaire aantasting van de broederschap. Zij is de manifestatie van een *machtsstreven* dat vloekt met het wezenlijke van het christelijke geloof en het ware kerkelijke besef. Zij is de openbaring van de *zelfzucht* en de *geldingsdrang* welke volgens de apostel Paulus de grote bedreiging vormen voor de echte kerkelijke eenheid (Fil. 2 : 3).

Als er in verband met vragen die de doorgaande reformatie raken „*misère*” komt, zo voorspelde Schilder eens, zal deze „geen gevolg zijn van het elkaar op de vingers tikken, en elkaar, misschien wel wat hard aanpakken. Ze zal alleen komen van *het vormen van een wil, zonder permanente toetsingsdaad, ja, met afsnijding van de mogelijkheid van zulke toetsingsdaad*. Wilsvorming zonder wederzijdse begeerte naar het uitdragen van het profetisch woord, wilsvorming, die zou zeggen: ik moet *eerst* een resultaat bereiken, en wie meent te moeten bijdragen tot verheldering van ons bewustzijn, die moet dat *later maar doen*, als ik maar eerst die *wil* gevormd en de begeerde *daad* verricht heb, zulke wilsvorming is misschien een onderdeel van een machtsstreven, maar zij is zeker verlies van kerkelijke macht, van de „vrijheid”, de positieve, die er is in de gemeenschap der heiligen onderling. Als we elkaar op een bepaald punt niet helpen kunnen, bij gebrek aan licht, dan is dat niet erg. Maar als we elkaar niet meer helpen *mogen, tenzij we eerst onze zin hadden gekregen*, dan ware dat erg. Niet ons niet-weten, maar ons niet-anders-willen-weten zou eventueel ons ongeluk zijn.”³⁾

Zo dringt Schilder, onder afwijzing van een onchristelijk en onkerkelijk machtsstreven, met het oog op de problemen die samenhangen met de vrijmaking allereerst aan op *geduld*.

En voorts op *gesprek*.

Maar bij dit laatste bedenke men, dat „*een open en opbouwende samenspreking over levende vragen van belijden slechts geschieden kan als we ophouden elkaar voor de ogen der uitwerpers zwart te maken met wat niet juist is.*”⁴⁾

Met alle nadruk verzekert Schilder daarbij dat in wat hij in dit verband zegt niets van *defaitisme schuilt*. „Als de Schrift ons beveelt eendrachtig te zijn, dan beveelt ze ons, daarop *aan te sturen*, dat we *hetzelfde gaan gevoelen*. Ik leg de nadruk zowel op het woord „*hetzelfde*”, als op het woord „*gaan*”. Keulen en Aken kunnen wel op korte termijn *getekend*, doch slechts op lange termijn *gebouwd* worden.”

In de vrijmakingsdagen, zo gaat Schilder verder, hebben we een mooie brochure van twee predikanten gekregen: „*Overstemming of Overeenstemming*”. „Ze waren tegen het eerste, vóór het tweede. Ik wilde die brochure in gedachtenis brengen *ook naar binnen*. En ook aangaande nog andere punten, dan in 1944 onze eerste aandacht hadden. We hebben in 1944 met wittebrood onze eerste honger gestild. Maar nu moeten de proviandkasten gevuld worden. Met brood? Ja — maar ook met duizend andere dingen; God heeft hardlopers nodig, maar ook mensen met zwakke benen. Als ze maar *herders* hebben en hebben willen. Goed preken en goed huisbezoek is nog altijd eerste behoefte. Het *slaan* leer je af als je aan een ziekbed komt.”⁵⁾

Met groot verdriet en toenemende zorg zag Schilder hoe, ondanks zijn vermaan, de

spanningen in verband met het streven naar doorgaande reformatie steeds groeiden. Deze spanningen hebben zijn laatste levensjaren versomberd. En hij bleef ertegen waarschuwen.

Speciaal met het oog op de steeds feller wordende tegenstellingen schreef hij: „Tot het goed-vrijgemaakt zijn behoort: dat je met alle „rare” snuiters (te beginnen met jezelf) wilt samenleven in één kerkverband, met allen die gewillig en bereid zijn, langs de geordende weg elkaar te dragen in meningsverschillen, die pas langzaam, langzaam kunnen worden opgelost *qua geschillen*, en die, zodra het hun *bij gebleken noodzaak* (!) gelukt mócht zijn (wat een hele toer vaak is) een geschil van mening te formuleren in confessionele taal, het *langs de geordende weg* te behandelen naar Schrift en Belijdenis.”

En deze woorden nader concretiserend liet Schilder hierop volgen: „„Goed vrijgemaakte” mensen, die zich in hun trouw aan 1944 willen bevestigd vinden, zullen dus willen samenleven binnen één kerkverband met iedereen die op dit punt met hen eensgeestes is. Mits de voorwaarde van bereidheid tot verder onderzoek van *goed geformuleerde* meningsverschillen (stel eens, dat het ertoe kwam, of komen móest) er steeds bij genomen wordt. Want óók om eerlijk, d.w.z. naar de aangenomen kerkenordening, elkaar te *kunnen* bestrijden zijn wij vrijgemaakt.... Met andere woorden: de A.R. zegge niet: die G.P.V.-er is een extremist van rechts, en de G.P.V.-er klage niet: die A.R. is een extremist van links, want de vraag of je in een kerk rechts dan wel links staat, is nooit een kwestie van theorie, of tact, of hersengymnastiek; ze is eerst een aangelegenheid van (kerkelijke en kerkrechtelijke) *houding*. Je kunt G.P.V.-er wezen, en „links” staan als je b.v. op de kerkorde, en het kerkordelijke „gedúldsedict” trapt. En je kunt A.R. wezen, en „rechts” staan, als je de *broeders* liefhebt, en ervoor dankt, je te laten spannen voor het karretje van je ergste trappers-op-het-hart, die géén kwéstie willen behandelen, waarin ze partij moeten kiezen tegen de vriendjes van één of ander „terrein”. En *omgekeerd*; vergeet dat alstublieft niet.”⁶⁾

Wanneer wij iets van deze wijze woorden van Schilder hebben verstaan, moeten wij in grote schamte het hoofd buigen.

Want, om daarmee te beginnen, wat hebben wij bitter weinig geduld gehad met elkaar!

Wie niet direct aanvaardden wat wij zeiden en deden hebben we al heel gauw als niet-goed-vrijgemaakt beschouwd, en ze verdacht gemaakt, weggestoten, uitgerangeerd. En 't gevolg was een ononderbroken reeks afschuwelijke conflicten. In en tussen organisaties, kranten, kerken. En niet minder tussen personen. Daarbij kwam soms een hardheid, grofheid, bitterheid openbaar die doen ijzen. Terwijl we heel veel over de gemeenschap der heiligen spraken, kwamen we in de daadwerkelijke beoefening daarvoor zeer veel te kort.

En hebben we diep gegraven?

Het lijkt er niet veel op.

Het heeft er veel van, dat we steeds maar herkauwen wat anderen — b.v. Schilder — reeds lang geleden hebben geproduceerd. Met als gevolg dat wat in preken en kranten werd gepubliceerd steeds minder smakelijk werd. Ten aanzien van de voornaamste kwesties waar het in de ware doorgaande reformatie om moet gaan zijn we in de laatste jaren maar weinig opgeschoten. Waar zijn die „diep gravende” studies over de „gemeene gratie”, de kerk, de grondslagen van een christelijke politiek, maatschappijleer, wetenschap, enz., enz.?

En heeft onder ons geleefd het verootmoedigend besef dat God ons *allen* riep tot een grote en zeer zware taak? Een taak

waarbij de arbeid, de toewijding van niet één broeder kan worden gemist? De taak namelijk om het Woord Gods te laten lichten over heel de ons omringende wereld. De taak om in een wereld waarin meer dan ooit over gemeenschap gesproken wordt, maar waarin die tegelijk minder dan ooit te vinden is, te laten *zien* dat een gemeenschap waarin waarachtige liefde alle verhoudingen doortrekt inderdaad mogelijk is. Zijn we elkaar niet in de haren gevlogen omdat we de grote taak niet zagen en ons tot de ware christelijke en kerkelijke levensstijl niet konden opwerken? Is het niet om te huiveren dat dit geschiedde in een apokalyptische tijd, waarin de kerk, als tegen de muur gedrukt, gewikkeld is in een totalitaire strijd ter verdediging van de allerelementaireste feiten en waarheden van

Gods openbaring, een tijd, waarin onze jonge mensen dreigen af te vallen in de greep van, enerzijds, een materialisme, normloosheid en nihilisme als nooit te voren openbaar werden en, anderzijds, van een syncretisme en oecumenisme dat alle vastigheden wegvaagt?

C. V.

¹⁾ De Reformatie, 25e Jaarg. no. 33, 13 mei 1950.

²⁾ De Reformatie, 24e Jaarg. no. 39, 25 juni 1949.

³⁾ De Reformatie, 24e Jaarg. no. 41, 2 juli 1949.

⁴⁾ De Reformatie, 25e Jaarg. no. 17, 21 jan. 1950.

⁵⁾ De Reformatie, 25e Jaarg. no. 33, 13 mei 1950.

⁶⁾ De Reformatie, 26e Jaarg. no. 29, 21 april 1951.

Breda niet langer ware kerk?

(I)

In enkele artikelen menen we de aandacht te moeten vragen voor de scheuring, die zich voltrokken heeft in de Gereformeerde Kerk van Breda.

We zijn er nl. van overtuigd, dat de opvattingen, die gedreven hebben tot de daad van scheiding aldaar, schismatiek zijn. Wanneer deze inzichten, wat God genadig verhoede, ook in andere kerken overheersend zouden worden, zou het zinloos zijn nog langer moeite te doen bijeen te houden wat bijeen hoort. Met kracht van consequentie zouden dan ook daar doleantiekeraden optreden, nieuwe avondmaalstafels worden aangericht, gemeenten van Christus worden verscheurd.

Het is om deze reden, dat we, wat zich in Breda voltrokken heeft, van even groot belang achten als de zaak Ds. A. v. d. Ziel. Het gaat ook hier om de grondvragen van ons kerk-zijn. Met name om de vraag: Wat verstaat U onder de woorden: Lichaam van Christus? Wat is de ware Kerk?

Het breekpunt.

Het laat zich gemakkelijk zeggen, op welk punt de gemeente te Breda gebroken werd. Heel wat moeilijker is het te verstaan, dat een zo schrikkelijke scheur zich kon voltrekken in een zo korte tijd.

Het eerste „treffen” (nog in alle vriendelijkheid overigens) vond plaats op 8 februari van dit jaar, toen enkele nieuw opgetreden broeders ambtsdragers meedeelden, dat „verschillende restricties t.a.v. gezag en functie der belijdenis” in het hun voorgelegde ondertekeningsformulier bij hen „bedenkingen” deden rijzen. Zij vroegen en ontvingen tijd om het formulier eens rustig te bezien. Daarna volgden enkele kerkeradsvergaderingen, waarop de zaak werd doorgesproken.

Waarschijnlijk waren het er niet meer dan drie of vier. Op de vergadering van 5 april (zes weken nadat men op de eerste moeite was gestoten) constateerden de brs. Den Hooglander, Slingerland en Vonkeman dat de „samenwerking” verbroken was, ze verlieten de vergadering en daarmee was de scheur in principe voltrokken. Op zondag 25 april riepen de uitgetreden broeders de gemeente bijeen in afzonderlijke kerkdiensten en toen was het schisma voltooid.

En dat in een paar weken tijds!

Er heeft te Breda een bliksemoerlog gewoed!

In nog geen twee maanden tijds is een ware gemeente van Jezus Christus, een Lichaam van Christus, geworden tot een gezelschap ten aanzien waarvan het woord moet gelden: Gaat uit van haar mijn volk, opdat zij geen gemeenschap hebt aan haar zonden, Opb. 18 : 4.

Begin januari traden de brs. Den Hooglander c.s. met vrijmoedigheid toe tot de kerkeraad. Ze lieten zich verbinden tot de dienst van het ouderlingschap „in deze gemeente” (Bevestigingsformulier). Toen was de gemeente dus nog ten volle gemeente van Jezus Christus, ware kerk, kudde Gods, volk Gods, vlees van Christus' vlees en been van Christus' gebeente.

Zes weken later was de gemeente afvallig geworden.

Dat de zaak voor de uitgetreden broeders in-

derdaad zo lag werd de classicale commissie van onderzoek duidelijk, toen zij aan de broeders deze vraag voorlegde: Is de gemeente van Ds. Smouter naar uw oordeel de valse kerk van art. 29 N.G.B.? Daarop antwoordden de broeders: „Ds. Smouter en de zijnen hebben de weg van de ware kerk verlaten. Zij zijn geen ware kerk meer. Zij hebben opgehouden ware kerk te zijn”.

De vraag, die iedereen zich wel met verbijstering moet stellen is deze: Wat is er in die paar weken tussen ambtsaanvaarding en uittreding wel voor verschrikkelijks gebeurd, dat een ware kerk des Heren zo plotseling van een zo grote hoogte is neergestort? Welke demonen hebben daar plotseling een zo grote macht gekregen over het volk van God?

Het antwoord kan kort zijn.

De kerkeraad besloot het ondertekeningsformulier van 1957, waartegen bezwaar was ingebracht, terug te nemen, zonder er een ander voor in de plaats te stellen, en voortaan instemming te betuigen met de Drie Formulieren van Enigheid door regelrecht de handtekening te plaatsen onder de Belijdenis, zoals dat ook vóór 1957 geschiedde en zoals in veel gemeenten nog te doen gebruikelijk is. De kerkeraad wenste geen nieuw formulier, „geen formulier met voorbehouden, zoals dat van 1957, noch een formulier dat de belijdenis in alles zou overeenstemmen met Gods Woord, zoals dat van de drie broeders”.

DAT was de zaak.

De kerkeraad zei:

- I. We willen voortaan ondertekening van de drie formulieren ZONDER VOORBEHOUD.
- II. We willen deze ondertekening zonder binding „IN ALLES”.

Deze formulering zal in een volgend artikel onze aandacht moeten vragen.

Nu constateren we slechts, dat DIT het breekpunt werd.

Door deze uitspraak hield een ware kerk van Jezus plotseling op ware kerk te zijn. Deze uitspraak betekende het einde van het Lichaam van Christus!

Althans voor de uitgetreden broeders.

De merk-tekenen van de ware kerk.

Op 26 mei j.l. kwam de classis Noord Brabant-Limburg te staan voor de taak een oordeel uit te spreken in deze droeve zaak. De classis heeft zich daarbij laten leiden door het confessionele uitgangspunt, dat de ware en de valse kerk „lichtelijk te kennen en van elkaar te onderscheiden zijn” aan de hand van de „merk-tekenen”, die art. 29 N.G.B. geeft.

„De merk-tekenen om de ware kerk te kennen zijn deze: Zo de kerk de reine predikatie des Evangelies oefent; indien zij gebruikt de reine bediening der sacramenten, gelijk Christus ze ingesteld heeft; en zo de kerkelijke tucht gebruikt wordt om zondaars te straffen”.

De eerste en feitelijk de enige vraag, waarop de classis had te antwoorden was (NIET of de kerkeraad de kwestie van de ondertekening van de Drie Formulieren goed had getraceerd; ook niet of de uitgetreden broeders soms terecht bezwaard waren, MAAR) of in de Gereformeerde kerk te Breda de merk-tekenen nog gevonden werden, waaraan men naar onze belijdenis de

ware kerk kennen kan. Voorts de vraag of de uitgetreden broeders zich hadden gehouden aan de roeping, die door art. 28 N.G.B. als volgt is geformuleerd: „...dat zij allen schuldig zijn zich daarbij te voegen en daarmee te verenigen; **onderhoudende de enigheid der kerk...**”.

Nu was het vrij eenvoudig om deze vragen te beantwoorden.

Het bleek nl. dat ten aanzien van geen van deze drie merk-tekenen in Breda ooit enige wezenlijke moeite was geweest, laat staan in de zes weken van het conflict.

Wel was in de loop der laatste jaren tweemaal bezwaar ingebracht tegen een preek van Ds. K. C. Smouter, maar deze bezwaren hadden niet het karakter van de laatste ernst. Ze hadden ook in het geheel geen nasleep. Zo waren er wel meer wrijfpunten geweest. Onder meer ten aanzien van de viering van de feestdagen. Maar geen van deze bezwaren richtte zich tot de kerkeraad met de dodelijke klem van de vermaning: U bent bezig van Uw hoogte te storten!

Ook het boek van Ds. B. Telder over de tussentoestand had dit soort vermaningen niet opgeroepen. Nooit was bezwaar ingebracht tegen enige preek over Zondag 22 H.C. Ds. K. C. Smouter had, naar het oordeel van de uitgetreden broeders, de leer van Ds. B. Telder niet op de kansel gebracht.

Op de klacht van de broeders, dat de kerkeraad de deur open zette voor allerlei wind van leer, had de kerkeraad gedurende de zes weken van het conflict meer dan eens de vraag gesteld: broeders, wijst u die vreemde leer dan eens aan? Geen van de broeders was daartoe in staat geweest. Ook naar hun oordeel werd blijkbaar het Woord Gods nog zuiver beïndend en ging het meer om de vrees voor eventuele toekomstige wind van leer, dan om een reeds aanwezige werkelijke afdwaling van Gods Woord.

Uit dit onderzoek moest nu wel voor ieder duidelijk zijn, dat — welke bezwaren ook tegen de kerkeraad zouden kunnen worden ingebracht — de merktekenen van de ware kerk nog ten volle aanwezig waren.

Dat was een zeer verstrekkende conclusie.

Het betekende, dat de gemeente van Breda nog ten volle gemeente des Heren was, ware kerk, volk Gods, kudde Gods, vlees van Christus' vlees en been van Zijn gebeente, een verzameling en vergadering van ware Christgelovigen, die al hun zaligheid verwachtten in Jezus Christus, gewassen door Zijn bloed en geheiligd en verzegeld door de Heilige Geest.

Nog eens: daarmee was niet gezegd, dat de kerkeraad niet op bepaalde punten ernstig te vermanen kon zijn, zelfs niet, dat sommige broeders niet tot anderen zouden kunnen zeggen: „Wij zijn niet zeker van uw confessionele integriteit”, maar wel, dat elke vermaning en bestraffing in deze gemeente moest en kon geschieden vanuit de gemeenschap in Jezus Christus. Deze gemeenschap kon en moest altijd uitgangspunt en kracht en klem van elke vermaning zijn.

De classis Noord Brabant-Limburg heeft al deze dingen niet expliciet uitgesproken. Maar ieder, die het classisbesluit leest kan zelf constateren, dat dit de geest is, waarin de classis heeft geoordeeld.

Wij zijn van mening, dat de classis hierin de enige werkelijk confessionele weg bewandeld heeft. En het heeft ons bijzonder verbaasd, dat veel broeders, die vurig strijden voor het gezag en de betekenis van de confessie, met de oerconfessionele aanpak van de classis Noord Brabant-Limburg geen raad wisten. En dat een enkele zelfs zei: Zo kunnen we niet werken.

G. v. d. Brink.

Kerkelijk Leven

Een stem uit de rooms-katholieke kring

Een enkele maal ontvang ik een brief van een rooms-katholieke heer uit Utrecht. Hij is tachtig jaar oud, doch lijdt kennelijk nog niet aan wat de hem goed bekende dr. A. Kuyper eens noemde 'seniele aftakeling'. Hij leest Trouw, het Gereformeerd Gezinsblad, Woord en Wereld, De Reformatie, het Gereformeerd Kerkblad voor Overijssel, Gelderland en Utrecht, Opbouw, kent de meditatie van dr. A. Kuyper en de brochure van dr. M. J. Arntzen over de crisis in de Gereformeerde Kerken, en is door het feit dat prof. dr. G. C. Berkouwer à titre personnel waarnemer op het Vaticaan concilie is niet zo gebiologeerd

dat hij nu ook maar voetstoots aanneemt wat deze dogmaticus schrijft. Hij volgt 'critisch sympathetisch' de gebeurtenissen in de vrijgemaakte kerken. En weet daar niet ongepast dr. H. Bavinck bij te pas te brengen.

In zijn laatste brief schrijft hij over de schorsing en afzetting van ds. A. van der Ziel. O.a.: „Wij zullen voor deze man bidden. Ook voor zijn gezin. 't Is om zenuwziek en krankzinnig te worden.”

Tegenover beweringen dat Rome de antichrist zou zijn citeert hij van „de geniale dogmaticus H. Bavinck”: „Wij mogen niet blind zijn voor het groot geloof, de waarachtige bekering, de volkomen overgave, de innige liefde tot God en de naaste, die in het leven van zo menig Rooms christen tot openbaring komt”. „De Roomse werkeiligheid is nog altijd te verkiezen boven de protestantse leerheiligheid”. De zekerheid des geloofs, 2e dr. 1903, blz. 41.

Hij stelt de vraag: Wát mankeert toch de Gereformeerde Gezindte?

Hij las het Gereformeerde Gezinsblad van 30 oktober waarin de bestuurders van de Amersfoortse gereformeerde kweekschool zich richten tegen de bestuurders van de zusterschool in Groningen. Ook las hij het Kerkblad voor Overijssel, Gld. en Utr. waarin ds. Zemel schreef dat Groningen er op los ligt en dat de hoofdredacteur P. Jongeling van het Gereformeerd Gezinsblad zich moet verontschuldigen over de opname van het stuk van de groningse broeders. En hij stelt de vraag: „Is 't niet afgrijselijk iedere week van zulke misdadige woelingen te lezen in gereformeerde kerkbladen?”

Voorts schrijft hij: „Bij de dood van dr. Schaepman seinde Kuyper aan de paus: Quis non fleret? De laatste woorden van Schaepman waren: 'Kom Heer Jezus, kom spoedig'. Praat daar vandaag eens over met...!”

En: „In 'De crisis in de Gereformeerde kerken' van dr. Arntzen las ik dat Berkouwer, Polman, Kuitert „raar” over de werkelijkheid van een hel oordelen. Onnozele spiegelkijkers, zulke wetenschapsmensen. Op blz. 145 van In Jezus ontslapen' noemt dr. A. Kuyper dergelijke mensen 'onnozele spiegelkijkers'.¹⁾

En tenslotte vertelt hij dat een vrijgemaakte dame in Utrecht hem vertelde, dat zij zich met name tegenover haar grotere kinderen scháámt over de dingen, die in de Gereformeerde Kerken gebeuren.

Ik gaf van deze laatste brief slechts de hoofdzaken. Namen heb ik zo veel mogelijk weggelaten. De hele brief is gespeend aan elk leedvermaak over de gang van zaken in onze kerken.

Waarom ik deze brief doorgeef?

Wel, omdat ik meen dat het goed is dat men weet dat onze bladen tot ver buiten onze eigen kring worden gelezen: Man hört mit! Men ziet hoe de vuile was gedaan wordt. Zullen we de vuile was dan maar binnenshuis doen? Of zou het beter zijn dat we er voor zorgden dat er geen vuile was is? Dat we ons nu eens écht van onze kennelijke zonden bekéerden?

Luide klinkt uit onze rijen de pretentie dat de vrijgemaakte kerk de enige ware kerk in Nederland is. Geloof men nu werkelijk dat bij de huidige werkelijke stand van zaken dat spreken en schrijven over „de door Gods rijke genade nog trouwe kerk” ook maar enige indruk naar buiten maakt? Zouden we met dat „de enige ware kerk” liever niet eens ophouden en denken aan het woord van de Here Jezus: „Laat zo uw licht schijnen voor de mensen, opdat zij uw goede werken mogen zien en uw Vader, die in de hemelen is, verheerlijken mogen”? En aan dat andere: „Gij zijt het zout der aarde; indien nu het zout zijn kracht, verliest, waarmee zal dan gezouten worden? Het deugt nergens meer toe dan om weggegooid te worden en van de mensen vertreden te worden. Matth. 5 : 13-16.

In Groningen schorst men ds. A. van der Ziel. Om een beleidskwestie. Dezelfde Gereformeerden die achter de afzetting van deze dienaar des Woords staan, hebben onderling de grootste ellende aan het Gereformeerd lyceum over de behandeling van de leraar Nieboer, wiens ontslag door de Raad van beroep nietig verklaard werd en die desondanks niet weer tot de lessen werd toegelaten. De bestuurders van de Groningse kweekschool, vóór de afzetting van ds. A. van der Ziel, worden zelf vanuit Amersfoort beschuldigd én door ds. Zemel: „leugens, leugens, leugens”. Intussen tracht men voor deze instellingen een miljoen gulden uit de zakken van het Gereformeerde volk te kloppen omdat Den Haag geen subsidie geeft. Zou deze weigering van Den Haag helemaal los staan van deze situatie?

Hebben wij nog wel recht om tucht te oefenen in een geval als van ds. A. van der Ziel als we zo tuchteloos handelen? Moet men hier niet denken aan het woord van de Here Jezus over splinter en balk? Ik denk in dit verband aan Hoséa 4 : 14, en aan de z.g.n. „zuiveringswet” van Numeri 5 : 11-31. Zij schrijft voor wat een man moest doen, die jaloers geworden was ten opzichte van zijn vrouw. De van overspel verdachte vrouw moest ten overstaan van de priester vloekbrengend water drinken, dat echter voor de onschuldige onschadelijk was. „Het Mishnattractaat Sota (9 : 9) verhaalt dat Rabbi Johanan ben Zakkai haar buiten werking heeft gesteld, daar in zijn tijd, de eerste eeuw van onze jaartelling, de echtbrekers zich vermenigvuldigden. Hij beriep zich daarbij op Hos. 4 : 14: „Ik zal aan uw dochters de ontucht niet bezoeken, die zij bedrijven, noch aan uw schoondochters het overspel, dat zij plegen. Want zij zelf zonderen zich af met hoeren en brengen hun offers met aan ontucht gewijden. Zo komt het volk, dat geen inzicht heeft, ten val.”²⁾

Een gemeenschap die zelf in zondige verhoudingen leeft, mist het recht tucht te oefenen.

En intussen draait de molen lustig door. In Beverwijk heeft men, terwijl de gemeente van ds. Oosterhoff nog op de kerkelijke weg is aan de andere kant maar vast een dominee beroepen en dit beroep werd ook aangenomen. In Gorinchem werken krachten om de vrijgemaakte kerk uit het verband „waarvoor Christus zijn bloed vergoten heeft” uit te rangeren. In Brabant dito met Breda en Rijsbergen.

God behoede ons!

G. Visee.

¹⁾ Hier proeft men de taalmeester Kuyper: „spiegelkijkers”, speculanten!

²⁾ Zie prof. dr. W. H. Gispen, Gereformeerd Theologisch Tijdschrift 57e jrg., 1957, blz. 108.

BOEKBESPREKING

H. Venema, **Uitverkiezen en uitverkiezing in het Nieuwe Testament** (Diss.), Kampen (bij J. H. Kok), 1965.

I

Op 14 mei jl. promoveerde aan onze Theologische Hogeschool ds. H. Venema te Roodeschool, bij de lezers van ons blad wel bekend door artikelen die hij van tijd tot tijd daarin publiceerde. Aan zijn proefschrift willen we thans enigszins uitvoerig aandacht schenken; een aandacht die dit werk zeker verdient, zowel vanwege het belang van het behandelde onderwerp als vanwege de kwaliteiten die deze behandeling vertoont.

De schrijver memoreert in zijn inleiding de strijd die er over het onderwerp 'verkiezing' in de historie geweest is. Ook de nood die een vertekend beeld van wat de Schrift hierover zegt, in het leven van Gods kinderen wel gebracht heeft. Tevens laat hij duidelijk weten, welke beperking hij zichzelf in deze studie heeft opgelegd: hij wil slechts nagaan, hoe het N.T. de termen 'verkiezen, verkozen, verkiezing' hanteert. Aan elk van deze drie wordt achtereenvolgens een hoofdstuk gewijd.

Toch is de auteur zich goed bewust, dat deze beperking moeilijk strikt te handhaven valt: „Dat neemt niet weg, dat we ook wel eens met dogmatische beschouwingen in aanraking zullen komen”, zo schrijft hij (blz. 8). Bepaalde praedestinatie-ideeën, ten dele ook in de gereformeerde kring gangbaar, zijn oorzaak dat dr. V. in onderdeel 2B van hoofdstuk I (waarin hij handelt over de gegevens betreffende het verkiezen-met-Christus-als-onderwerp in het evangelie van Johannes) ook paragrafen gewijd heeft aan de uitdrukkingen 'gegeven zijn door den Vader' en 'horen naar Christus' stem'. Ja zelfs vinden we aan het slot een geheel hoofdstuk dat handelt over 'de gulden keten, de raad Gods en de verwerping'.

Naar mijn mening kunnen we voor de studie van dr. Venema dankbaar zijn. Met voorzichtigheid en nauwkeurigheid tracht hij de Schrift te lezen. Herhaaldelijk komt hij tot de conclusie, dat wat dogmatische vooringenomenheid de geleerden uit een tekst deed puren, er toch eigenlijk niet in ligt. Kritische nuchterheid is de meest opvallende eigenschap in dit werk.

Intussen zoekt de auteur toch ook weer de goede elementen in de uitlatingen van wie hij weerlegt te behouden. Bescheiden en hoffelijk voert hij zijn strijd.

Letten we op de conclusie waartoe de schrijver komt (blz. 172), dat 'verkiezen' in het N.T., ook als God daarvan het onderwerp is, een **actie** aanduidt **in de tijd**, dan lijkt ons dat een belangrijke en wél te verantwoorden gedachte. Een conclusie die ook door den schrijver goeddeels wél ge-

fundeerd is geworden. (Helaas niet ten volle: t.a.v. Ef. 1:4 is dr. Venema's betoog m.i. allerminst overtuigend. Doch daarover straks nader.) Opmerkelijk is hier de correspondentie met wat prof. B. Holwerda eens opmerkte over het gebruik van de term 'verkiezen' in Deuteronomium: "...dat Deuteronomium bij 'verkiezing' nooit denkt aan een 'decreet' met al de associaties van 'voortijdelijkheid' die er aan zijn vastgeknoopt, doch simpel spreekt van het historische feit van de uittocht uit Egypte" (nu te vinden in **Populair-wetensch. bijdragen**, Goes 1962, p. 125). En voor zover ik weet, heeft in heel het O.T. 'verkiezen' een 'historische' betekenis. Er zou, dunkt mij, veel gewonnen zijn, wanneer wij ons in ons denken, spreken en schrijven over deze zaken weer helemaal aansloten bij het spraakgebruik van de Schrift. (Of het ooit zover zal komen, waag ik intussen te betwijfelen. We hebben hier een misvatting op te ruimen die oud is en hardnekkig.)

Voor al het pastoraal aspect van een meer schriftuurlijke terminologie ten dezen is belangrijk. Nog al te vaak komt men in de gemeente de twijfel tegen, of men wel verkoren is. Het zou een zegen zijn, wanneer ambtsdragers hiertegenover eenvoudig uit de Schrift durfden getuigen: "gij zijt verkoren", wijzend op de aanneming tot kind, bezegeld in onze doop; en dat we eens uitkwamen boven de (vaak maar heel tijdelijke) verdringing van deze twijfel door een verwijzing naar Deut. 29:29 b.v., waarbij we eigenlijk het ene misverstand bestrijden met het andere.

Intussen: bij alle dankbaarheid voor wat dr. Venema ons schonk - en die overheerst bepaald - zijn we toch niet geheel bevredigd. Ik durf dat rustig zeggen; dr. V. zal het zelf n.l. ook niet zijn. Deze dissertatie is geschreven in het ootmoedig besef van eigen beperktheid en gebrekkigheid. En de schrijver heeft met zijn studie zeer bewust - zie blz. 8 - ingehaakt op een wens van prof. B. Holwerda, "dat onze dogmatici en exegeten dit onderwerp... **gemeenschappelijk** in studie zouden nemen om zo verder te komen".

Om dit 'gemeenschappelijke' voor mijn deel althans enigermate te realiseren, wil ik op een aantal details van deze dissertatie nader ingaan. Het kader van een recensie brengt mee, dat ik volsta met vrij korte kritische opmerkingen.

Blz. 14. Zou bij de interpretatie van Hand 1:2b niet nog een derde mogelijkheid de aandacht verdienen, n.l. deze: "dat 'door den heiligen Geest' behoort bij 'de apostelen', waar het ook het dichtst bij staat? Ik overwoog dit vanwege de verbinding van het woord 'apostel' met een bepaling die met 'door' begint in de aanhef van tal van brieven: 2 Cor. (t.a.v. 1 Cor. kan men nog twijfelen vanwege de toevoeging 'geroepen'), Gal., Ef., Col., 2 Tim. Men dient te bedenken, dat het verbale aspect in het zelfstandig naamwoord 'apostel' nog lang levend kan zijn gebleven; dit kan de verbinding met 'door', als ware het een deelwoord ('gezonden') hebben vergemakkelijkt. (Bij de vergelijking van de woorden in de brief-aanhef 'door de wil van God' met de woorden uit onze tekst 'door den heiligen Geest' dient bedacht te worden, dat 'wil' in het N.T. enkele malen nauwelijks verschilt van 'geest', vgl. b.v. de tegenstelling in 2 Petr. 1:21 "niet door de wil van een mens, maar... door den heiligen Geest". Wellicht verstaan we zo ook beter Openb. 4:11, alsmede het toekennen van een 'persoon'-lijke rol aan de 'wil' Gods in 1 Petr. 3:17 en in Ef. 1 (vss. 5, 9, 11).

De toevoeging "die Hij had uitgekozen" valt m.i. te vergelijken met de toevoeging "geroepen", die we daareven in 1 Cor. 1:1 ontmoetten. De onderstreping van de verkiezing (of roeping; beide woorden worden in gelijke zin gebruikt b.v. ook in 1 Cor. 1:26, 27) tot dit bijzondere ambt zal mogelijk wel samenhangen met de plaats, waar we deze toevoegingen vinden: de aanhef, waarin dus de apostelen gepresenteerd worden, waarin dus ook hun 'papieren' worden overgelegd. (Uitgebreider en nadrukkelijker dan gewoonlijk geschiedt dit in Gal. Dit heeft bijzondere redenen, vgl. vs. 12 vgl. 9.)

Er ware voorts te wijzen op het verband met Luc. 6:13 (de tekst, die dr. V. vlak vóór Hand. 1:2b laat afdrukken). De titel 'apostel' ontvangen de twaalf bij een **verkiezing** uit de grote kring van discipelen.

Minder goed valt te bevroeden, waarom ook Marc. 13:20 de toevoeging "die Hij heeft uitgekozen" bevat. Hier schijnt ze, aanstonds volgend op de woorden "de uitverkorenen", overbodig. (Vgl. wat dr. V. daarvan zegt op blz. 39.) Frappant is wel, dat ook het voorafgaande vers iets dergelijks te zien geeft: "vanaf het begin der schepping, **die God geschapen heeft**". Ook hier ontbreekt de toevoeging bij Mattheüs, en eveneens op de plaats waaruit geciteerd wordt.

Blz. 17-22. In het algemeen kan ik me wel vinden in dr. Venema's opvattingen inzake de verkiezing van Judas. Op enkele punten ben ik echter geneigd, anders te oordelen.

In de eerste plaats vraag ik mij af, of wel inderdaad 'ex archè' hetzelfde betekent als 'ap' archè' (p. 19). Met zekerheid durf ik hier niet spreken. De eerste verbinding is in het N.T. veel zeldzamer dan de tweede: ze komt, als ik goed gezien heb, slechts tweemaal voor, beide keren bij Johannes. In het klassieke Grieks is ze van

oude tijden af in gebruik geweest. En toch ook wel in een wat vage zin. Opmerkelijk is b.v. een plaats bij Xenophon (*Cyn*, 12, 6). Daar betekent ze zoveel als 'aanvankelijk'; dat wekt de gedachte: 'later werd het anders'. Het wil me voorkomen, dat daarbij aansluit het gebruik in Joh. 16:4. En zo betwijfel ik ook, of die verbinding in 6:64 de omliggende zin heeft waarin 15:27 (evenals Luc. 1:2) de term 'ap' archè' bezigt. Wat is n.l. in de Schriftplaats-in-kwestie aan de hand? Tot dusver is het ongelof van sommigen niet voor het licht gekomen; dat wordt nu anders (vs. 66). Van Judas' plan om Jezus te verraden weet Petrus nog niets: hij sluit Judas mede in, als hij zegt: "wij hebben geloofd..." (69). Maar Jezus heeft 'aanstonds' geweten van dat ongelof en van het plan tot verraad, n.l. zodra dat ongelof in de harten postvatte, en zodra het bewuste plan bij Judas opkwam. Wanneer dat geweest is, weten we niet. Doch niets wijst er m.i. op, dat dit, wat Judas betreft, al het geval was, toen hij als apostel werd gekozen.

In de tweede plaats: de schrijver staat niet uitdrukkelijk stil bij de betekenis van de woorden "Ik weet, wie ik heb uitgekozen" (13:18). Men krijgt de indruk, dat hij geen bezwaar heeft tegen de door hem geciteerde uitspraak van Schrenk: "Ich weiss zwar, welche ich erwählt habe, auch die Erwählung des Verräters geschah nicht aus Irrtum, sondern im vollen Vorauswissen"; althans hij bestrijdt deze niet. Toch heeft m.i. Schrenk daarmee de betekenis van bedoelde uitspraak verkeerd gevat. De context wijst n.l. duidelijk in een andere richting. Vooraf gaan de woorden: "Ik spreek niet van u allen", waarmee Christus terugkomt op wat Hij in vs. 10 had gezegd (en wat daar door den evangelist aanstonds aan zijn lezers verklaard werd, vs. 11). Hij verwacht blijkbaar - en dat is toch ook alleszins begrijpelijk - verbazing over deze uitlating bij de discipelen. Ze zullen Hem willen vragen: "Niet allemaal? Maar wij zijn toch allemaal door U tot apostel gekozen?" Op deze tegenwerping is Jezus voorbereid. En dáárop reageert Hij met de omstreden woorden. Hij zegt daarmee: "Zeker zijt ge destijds allemaal door Mij gekozen. Dat weet ik best. Ik ben heus niet vergeten, wie ik allemaal als apostel heb uitgezocht". In deze richting wijst ook de parallel met 6:70 ("Heb Ik niet u (alle) twaalf (tot apostel) gekozen?"), een parallel, waaraan dr. Venema op p. 20 zulke goede argumenten ontleent tegen van Niftrik.

Blz. 25. De gedachte, dat het in Joh. 15:16 gaat over de ambtelijke arbeid der discipelen, valt nog de adstrueren met een verwijzing naar een parallel van de uitdrukking "opdat... uw vrucht zou blijven" in 1 Cor. 3:14 "als iemands werk zal blijven". Daar gaat het over het werk dat de apostelen doen op de 'boerderij' Gods, aan het bouwwerk Gods (vgl. vs. 9).

Blz. 27-39 (over het 'gegeven zijn door den Vader' en het 'horen naar Christus' stem). Wat dr. V. hier schrijft bevredigt niet. Hij poogt hardnekkig te ontkomen aan de gedachte, "dat er heilskrachten Gods... zouden voorafgaan aan het komen tot Christus" (p. 28). Maar daaraan is niet te ontkomen bij een woord als Joh. 6:45 "Een ieder die het van den Vader gehoord en geleerd heeft, komt tot Mij". Wat dr. V. beweegt is de vrees te vervallen in de dwaling dat er "vernieuwende, verlossende krachten in de mens werken buiten Christus om. Zo zou te kort gedaan worden aan de volkomenheid van Christus als onze Verlosser" (t.a.p.). Maar het komt mij voor, dat deze vrees ongegrond is. Zeker: terecht verzet hij zich tegen de gedachte van een schenking van 'inwendige genade' vóór de aanraking met Gods Woord. Maar: 'voorafgaan aan' betekent niet noodzakelijk 'er buiten om gaan'. Vóórdat Christus kwam, die het vleesgeworden Woord is, had Israël reeds Woordenopenbaring gekend; en daarin "getuigde de Geest van Christus vooruit" (1 Petr. 1:11). Eerst van den Vader leren, en dan tot Christus komen, dat is niet: eerst genadebuiten-het-Woord om ingestort krijgen, en dan (uit kracht daarvan) gaan geloven in Christus; maar het is: de Schriften van het Oude Testament onderzoeken, die van Christus getuigen (Joh. 5:39), en dan (op grond daarvan) den mens Jezus Christus als gezondene des Vaders erkennen.

Dat is toch, dacht ik, wat Christus voortdurend naar voren brengt in Johannes' evangelie: zijn voortbouwen op Mozes: "Indien gij Mozes geloofdet, zoudt gij ook Mij geloven; want hij heeft van Mij geschreven. Maar indien gij zijn geschriften niet gelooft, hoe zult gij Mijn woorden geloven?" (5:46, 47). Als we dit niet in rekening brengen, ontgaat ons het rechte begrip van termen als 'gegeven zijn door den Vader', 'uit God zijn' (8:47), 'uit God geboren zijn' (1:13), 'uit den Geest geboren zijn' (3:8), 'uit de waarheid zijn' (18:37). Deze spreken allemaal van een aanvaarden van wat God onder de oude bedeling beloofd had. Wie dit doen en daarom met Anna de verlossing van Jeruzalem verwachten, dié kunnen in Christus den beloofden Verlosser begroeten.

Veronachtzaming van deze vóorgeschiedenis van het heil des HEEREN brengt ons er gemakkelijker toe Gode iets ongerijmds toe te schrijven. Dan zeggen we van de ongelovige Joden uit Jezus' dagen: de Vader had ze ook niet getrokken = Hij had hen in de gemene ellende gelaten. Als-

of er sinds de zondeval niets gebeurd was! En alsof de HEERE niet een ontzaglijk begin had gemaakt met hun verlossing in de uitleiding uit Egypte, een verlossing die Hij in Christus wilde voltooiën.

Nu we dat woord uit 6:44 toch lieten vallen, daarover nog maar even nader. Men bedenke, dat dit een reactie is ("Jezus antwoordde" staat er in vs. 43) op vs. 42, waar de Joden zeggen: Jezus is toch maar heel gewoon een zoon van Jozef en Maria. Zij oordelen over Hem dus "naar het vlees" (8:15), naar "uiterlijk zichtbare dingen" (7:24), zonder te letten op het door Hem gesprokene en verrichte, dat Hem legitimeert als gezondene des Vaders. Dán zegt Jezus: als ge zó oordeelt, komt ge nooit tot geloof in Mij. Als het niet de Vader in Mij is die u aantrekt¹⁾, als het niet de u sinds Mozes vertrouwde stem des Vaders in Mij is die u naar Mij toedrijft, neen dan blijft ge op een afstand staan. Want uiterlijk is er aan Mij niets dat u zou kunnen boeien (vgl. Jes. 53:2).

Mijn bezwaar tegen dit gedeelte van dr. Venema's dissertatie samenvattend, zou ik willen zeggen: men heeft op de heilsorde betrokken wat door Christus van de heilsgeschiedenis gezegd is, en in dit misverstand is dr. V. helaas blijven hangen.

D. Holwerda

¹⁾ 'Helkoo' hier in de betekenis van 'boeien'; zoals wij ook wel, b.v. van een populair programma, zeggen: "dat trekt de mensen". (Zie voor deze betekenis b.v. Plato, *Staat* 458d; daar in één adem met 'overhalen'. Soms wordt het zelfs van betoverende werking gebezigd.) Het accent ligt in onze tekst dus op 'Vader', niet op 'trekken'.

PERSSCHOUW

In Rome

In een dagblad - ik weet niet meer welk - vond ik het volgende over een kerkdienst in Rome.

Zondag was ik in de Sint Paulus, voor mij de indrukwekkendste van de vier basilieken van Rome. Ik wilde er het hoogtepunt van de zondagse erediensten meemaken, de gezongen mis.

Daar verwacht je dan heel wat van. Een zo groots kerkgebouw, dat op zichzelf al kans ziet om diepe indruk op een bezoeker te maken, vraagt zonder meer om een intens mee te beleven eredienst.

Maar ik ben verdrietig uit de Paulus-kerk weggegaan.

Zeker, de organist deed wat hij kon op zijn eminent instrument, het kleine koor van toegewijde monniken spande zich echt wel in om klaar te komen met de moeilijke Gregoriaanse melodieën en de prediker op de kansel kon men, hoewel hij mede door een falende geluidsinstallatie praktisch onverststaanbaar was, heus wel prijzen om het enthousiasme waarmee hij een stroom van woorden over ons uitgoot. Maar je werd toch verdrietig, vooral wanneer je keek naar de gemeente, die bestond uit niet meer dan een handvol meest oudere mannen en vrouwen. Zij waren als een duidelijk op een afstand gehouden publiek op de houten banken gezeten, mistroostig en miskend tijdens deze voor het grootste deel in het latijn gehouden misviering...

Ik heb een sterk vermoeden waarom zo weinig mensen in de grote St. Paulus aan de Eucharistie-viering deelnamen. Elke werkelijke kans om gemeenschappelijk als volk van God iets te beleven van de vreugde van het samen-zijn, was afwezig. En is dat niet juist één van de grootste verlangens van onze tijd - in en buiten de kerk - dat wij elkaar als mens en medemens ontmoeten?

Later ben ik ook naar een voetbalwedstrijd geweest. In 't Stadio Flaminio speelde Lazio tegen Varese. Het stadion was propvol. En het was er feestelijk. De jeugd was er en hoe.... Iedereen sprak met iedereen.

Iemand heeft eens in het enthousiasme van de voetbalminnende massa in het stadion pseudo-religieuze tendenties menen te kunnen herkennen. Ik vond dat toen nogal gezocht.

Maar dat er een vergelijking mogelijk is tussen de lege Sint Paulus, waar elk enthousiasme, zelfs enige simpel meebeleven ontbrak, en het volle stadion waar iedere aanwezige zich onmiddellijk bij het gebeuren betrokken wist, dat staat voor mij vast. Het zij verre van mij de voetbalwedstrijd „uit te spelen" tegen de kerkdienst, maar dat er hier vragen gesteld moeten worden dat zal niemand kunnen ontkennen.

Alle handelingen in de Sint Paulus-basiliek werden uitgevoerd volgens de regels van de kunst. Er behoefde geen „strafschop" uitgedeeld te worden, zoals bij Lazio-Varese nogal eens nodig was. Maar door de verstarring werd elke beoefening van de gemeenschap met elkaar onmogelijk gemaakt.

Wat hier getekend wordt is een beeld niet alleen van de Roomse, maar van de kerk in de gehele westerse wereld.

In de „top” is alles groot en geleerd en indrukwekkend en machtig. En er wordt daar veel gesproken over de kerk dit en de kerk dat.

Maar de greep op het volk wordt verloren! Die wordt alleen gevonden en behouden door de prediking van het Evangelie!

En als het door het geloof in het Evangelie tot ware gemeenschap en gemeenschapsoefening komt.

C. V.

Huisvrede

Het volgende entre-filet vond ik in het Kerkblad van Maastricht.

Ik las ergens over huisvrede onder de dieren. Boven in een eikeboom zat het nest van een bosduif. Boven in dezelfde boom, op een zware zijtak zat een nest verstopt, zo groot als een wagenwiel: het nest van de havik. De boom stond op het erf van een boerderij. Onder de boom scharrelden de kippen rond, vergezeld van een stel kuikens.

De kippekuikens groeiden voorspoedig op: De havik liet ze ongemoeid.

De beide jongen van de bosduif puilden bijna uit het nest, zo dik werden ze, de havik stelde geen belang in de vogels.

Toch was de havik een roofvogel gebleven. Hij maakte kraaien, Vlaamse gaaien, duiven, patrijzen en jonge fazanten buit. Maar niet in de omgeving van het nest. Daar bewaarde hij de huisvrede.

Hetzelfde wordt verteld van de vos. Muizen die aangetrokken werden door de vleesresten die aan beentjes van een door de vos gevangen konijn of vogel bleven zitten, werden door de vos met rust gelaten.

Het komt voor dat een wild konijn „als onderhuurder” in hetzelfde hol verblijf houdt als de vos.

Ook de vossen kennen de huisvrede. Ze sparen de muizen, die ze anders als een lekker hapje beschouwen, ze laten de konijnen ongemoeid, die ze anders aan de lopende band doodmaken, in de omgeving van hun hol.

Op dit verhaal volgt de moraal „Merkwaardig”, dacht jachttopziener Bosman. . . . „de mensen kennen de huisvrede niet meer, die de dieren nog heilig is.”

Een gold — ook bij de mensen — de huiselijke haard als heilig. Zelfs een vijand vond er bescherming en werd er niet vervolgd. Maar dat is al eeuwen geleden. Vandaag de dag handhaven nog slechts de haviken en vossen de huisvrede en dat zijn dan nog wel diersoorten, die als gemene rovers te boek staan.”

De gemeente van Christus wordt het huis van God genoemd. Ik lees van het huis van God in Psalm 122: Bidt Jeruzalem vrede toe; mogen wie u liefhebben rust genieten; vrede zij binnen uw muur, rust in uw burchten. Om mijn broeders en vrienden wil ik zeggen: vrede zij in u; om het huis van de Here, onzen God, wil ik het goede voor u zoeken.

Huisvrede. Ja, als de kerk leeft is in haar vrede en „verspreidt” zij vrede.

In Israël hadden ook de „vreemden” en „bijwoners” het goed.

De HERE had zelfs wetten gegeven om hen te beschermen.

Als in de kerk de ware vrede heerst komen de vermoeiden en belasten naar haar toe!

C. V.

INGEZONDEN

NOOD OP SOEMBA

Vierde verantwoording

Even een korte herinnering hoe de actie begon en zich ontwikkelde. In de maanden mei en juni werd in Enschede en omgeving gestart met een textiel-actie. Het resultaat hiervan is dat thans een twaalfstal kisten met textiel, medicijnen en wat melkpoeder onderweg is; totaalgewicht 1500 kg.

Later werd dit initiatief uitgebreid met de zogeheten twaalf-duizend-guldenactie voor zuigelingenvoeding. Dit bedrag kwam vlot binnen. Daardoor konden de vorige week (om precies te zijn op 22 oktober) 65 kisten medkpoeder en speciale zuigelingenvoeding verscheept worden; totaalgewicht 2161 kg.

Vervolgens kreeg ik door bemiddeling van een broeder een aanbod van een grote partij luiers en een tip voor de aankoop van moltondekens. Daarom vroeg ik om een „nalezing”. Ook aan dit verzoek werd met grote bereidwilligheid voldaan. Binnen een paar weken kwam er nog eens negen duizend gulden binnen, zodat ik nu 5000 luiers in huis heb en bovendien tot de aankoop van drie honderd moltondekens kon worden overgegaan.

Inkomsten f 21.098,—; uitgaven f 17676,—. Het restant moet voor verzekering en vervoer worden gereserveerd, zodat er niets in kas overblijft,

volgens een betrouwbare schatting, want ik streef er naar om geen gelden in kas te houden. Zodra dus de invoerlicenties binnen zijn, zullen nog twee grote zendingen luiers, textiel en dekens verzonden worden. Dan zullen **meer dan honderd** kisten of balen varende zijn op weg naar „het vergeten eiland”. Dit is mogelijk gemaakt door de bijdragen van 114 diaconieën en ongeveer 350 zusters en broeders. Ten naaste bij zullen vijf duizend kg verzonden worden aan het adres van de wettige Soembanese kerken. Mij rest nog slechts de dank dier kerken te vertolken!

Ten slotte: Bij velen zal de vraag rijzen of dit de afsluiting der actie betekent? Mijn antwoord luidt: Neen, want de Soembanese Kerken zijn arm (doch zij zijn rijk). Het eiland heeft nagevoeg geen bronnen van bestaan. Zij **blijven**, evenals de nieuwtestamentische gemeente van Jeruzalem, in behoeftige omstandigheden verkeren. Deze zendingen bieden slechts enig soulaas na 12 jaar van veronachtzaming. Genoemde kerken waren zelfs jaren lang uit het kerkelijk handboek verdwenen. Ik wil hier een citaat geven, dat ik in het begin van het jaar gelezen heb over de kerken van Oost-Soemba, die uit de zending der Gereformeerde kerken zijn voortgekomen en „die — veelszins buiten haar schuld — door de kerken in Nederland aan de vereenzaming zijn overgegeven.”

„Alle krachten moeten we inspannen en samenbrengen om een einde aan deze schuld (méér dan een ere-schuld!) te maken onder beding van Gods schuldvergevende genade.”

Geen enkele kerkelijke instantie heeft zich het lot van de wettige Soembanese Kerken aangezien. Alleen de „Vereniging tot steun aan de Soembanese Kerken” (Pennigmeester: W. J. Sies te Rotterdam, giro 216656) heeft contact met die kerken gehad en hun enige steun kunnen bieden in de loop der jaren, daartoe in staat gesteld door sommige kerken in Nederland en particulieren. Het Enschedese comité staat in nauw verband met deze vereniging! Het zal U duidelijk zijn waarom ik het gironummer vermeld.

Verder heeft geen enkele vereniging contact met de Soembanese Kerken gehad of hun enige steun zonden. Daarom nog eens: Blijft de Soembanese broederschap in hun nood denken.

K. Raimond, Voermanstraat 18.

25 oktober 1965, Enschede, giro 826134.

KERKNIEUWS

Beroepen te Haarlem: F. van Deursen te Barendrecht; te Hattem: H. J. Nijenhuis te Bunschoten-Spakenburg; te Drachten: C. J. Smelik te Bunschoten-Spakenburg; te Arum-Minnerts-ga: A. C. Haitsma te Heerde.

Aangenomen naar Leek: H. W. Ophoff te Houwerzijl.

Tweetal te Enschede-Noord: O. Mooiweer te Leerdam en Joh. Strating te Alkmaar.

Ds. S. Cnossen. Zondag 14 november verbond Ds. S. Cnossen, gekomen van Siegerswoude-Friese palen zich aan de kerk van Vollenhove-Cadoelen. 's Morgens werd hij door zijn voorganger Ds. J. D. Houtman te Heerenveen bevestigd met een preek over Ez. 3 : 16-21. 's Middags deed hij zijn intrede met een preek over Ez. 34 : 15 en 16. Na de dienst werd het woord gevoerd door br. J. P. van Eerde namens de kerkeraad, Ds. Bax van Zwartsluis als collega en consulent, br. B. Hoogstede namens de christelijke gereformeerde kerk, burgemeester Knol namens B. en W. en door de bevestigiger.

Hengelo. Op 10 november mocht de gemeente van Hengelo haar nieuwe kerkgebouw in gebruik nemen. De feestelijke „inwijding” geschiedde door de pastor loci Ds. K. D. Gerber, die sprak over Ps. 119 : 130a. De architect Ir. van Loo, die het ontwerp van de kerk maakte, overhandigde de sleutel aan de voorzitter van de bouwcommissie br. A. Rozema, welke deze op zijn beurt weer overdroeg aan Ds. Gerber. Br. Rozema schetste de voorgeschiedenis van de bouw. Afgevaardigden van de kerk van Oldenzaal, de classis Enschede en de kerk van Enschede-Oost (resp. br. Duinkerken, Dr. Bremmer en br. Apperlo) feliciteerden de gemeente met haar nieuwe aanwinst. De vereniging en enkele particulieren boden, in geld en „in natura” geschenken aan voor de aankleding van het gebouw.

Grafsteen van wijlen Ds. J. van der Zwaag. Op een besloten bijeenkomst ten huize van Mevrouw A. E. van der Zwaag-Mellema te Zuidlaren (Dr.) werd door afgevaardigden van de kerken, die Ds. van der Zwaag heeft gediend, een zerk overgedragen, die geplaatst is op het graf van de overleden dienaar des Woords. De steen draagt als opschrift de tekst Hand. 20 : 24.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. V.SEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester: Van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,

Abonnementprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling) Zeist. Giro 233117.

Generale Synode Canadian Reformed Churches. De Canadian Reformed Churches zijn door middel van afgevaardigden der regionale synoden in Edmonton samengekomen voor hun vierde generale synode.

Gewoontegetrouw nad de roepende kerk te Edmonton aan de vooravond een bidstond beled. Wegens verhindering van de praeses van de vorige synode, rev. G. Ph. Pieffers, die opnieuw in een ziekenhuis moest worden opgenomen, ging daarin voor rev. W. W. J. Van Oene van Westminster, die het Woord bediende uit Psalm 122 : 5. De synode koos als haar moderamen: rev. H. Scholten, praeses; rev. H. A. Stel, assessor; rev. W. W. J. Van Oene, eerste scriba, en rev. F. Kouwenhoven, tweede scriba.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

De senaat van de Theologische Hogeschool deelt mede, dat hij een openbare academische samenkomst heeft uitgeschreven op maandag 6 december 1965, in welke prof. H. J. Schilder, na het uitspreken van een rede, het rectoraat zal overdragen aan prof. J. Kamphuis. De samenkomst wordt beled in de aula der Hogeschool; Broederweg 15 te Kampen; het aanvangs uur is gesteld op 19.30 uur (half acht); belangstellenden worden verzocht uiterlijk 19.15 uur (kwart over zeven) aanwezig te zijn.

Voor de senaat:

L. Doekes, h.t. secretaris.

Twee brochures, voor medelevende Gereformeerden van belang:

WAT IS GEREFORMEERD? door Ds J. Meester

Omvang 48 pag. Prijs f 2.25.

In deze actuele brochure sluit de auteur voor het antwoord op bovenstaande vraag zich nauw aan bij Dr. H. Bavinck en bij Prof. Hel. de Cock, en wijst hij de onlangs op hun standpunt uitgebrachte critiek af.

SCHISMA EN OECUMENE door Prof. Dr K. J. Popma

Omvang 60 pag. Prijs f 3.—.

„Zullen we eindelijk wat wijzer en wat „meer evangelisch gezind worden? Of zullen we maar voortgaan in het oude spoor, „en de kerk nóg onmachtiger en nóg belachelijker maken?

„Wat blijft er dan over van de „grote „blijdschap die heel het volk ten deel zal vallen?”

Verkrijgbaar via de boekhandel en rechtstreeks bij de

UITGEVER:

BUIJTEN & SCHIPPERHEIJN
Valkenburgerstraat 106, Amsterdam.
Postgiro 22960.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij